

М. М. БАРНА, Л. С. БАРНА, О. І. КИРИЧЕНКО, С. А. ЛОСЬ

**ВІДОМИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ЦИТОЛОГ І ЕМБРІОЛОГ
ДЕРЕВНИХ РОСЛИН
(до 90-річчя з нагоди дня народження)**

**СТАРШИЙ НАУКОВИЙ СПІВРОБІТНИК
ЗІНАЇДА ПАВЛІВНА КОЦ**

26 жовтня 2016 року виповнилося 90 років від дня народження відомого українського вченого в галузі цитології, ембріології, селекції деревних рослин Зінаїди Павлівни Коц.

Зінаїда Павлівна Коц народилася 26 жовтня 1926 року в селі Безлюдівка Харківського району Харківської області. Батько закінчив Харківський технологічний інститут, працював інженером, мати працювала бухгалтером. У 1934 р. поступила в перший клас і в 1941 р. закінчила 7 класів. Під час Другої світової війни у 1941 р разом з родиною була евакуйована до м. Аланайвськ, Свердловської області. 10 класів закінчила у 1944 р. в м. Харкові після повернення з евакуації.

У 1944 р. поступила на агрономічний факультет Харківського сільськогосподарського інституту (нині Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва), який закінчила в 1948 р., одержавши диплом з відзнакою за спеціальністю «селекція і насінництво».

З 1948 по 1951 рр. навчалась в аспірантурі на кафедрі селекції і насінництва Харківського сільськогосподарського інституту. Науковим керівником кандидатської дисертації був відомий вчений у галузі селекції рослин академік АН УРСР В. Я. Юр'єв. У 1952 р. захистила дисертацію на тему: «Избирательная способность оплодотворения пшеницы» на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук.

З вересня 1951 р. працювала старшим викладачем кафедри генетики і дарвінізму Одеського державного університету імені І. І. Мечникова (нині Одеський національний університету імені І. І. Мечникова). За час роботи в університеті читала лекції з теоретичних курсів: цитологія, генетика, біологія розвитку рослин, проводила лабораторно-практичні заняття, керувала курсовими і дипломними роботами, навчальною практикою студентів. Водночас вона плідно займалася науково-дослідною роботою на кафедрі. Її наукові інтереси були пов'язані з вивченням цитоембріології хлібних злаків, особливо процесу подвійного запліднення у рослин.

З 1961 року Зінаїда Павлівна за конкурсом переходить на роботу в Український науково-дослідний інститут лісового господарства та агролісомеліорації (УкрНДІЛГА, м. Харків – нині Український ордена «Знак Пошани» науково-дослідний інститут лісового господарства та агролісомеліорації імені Г. М. Висоцького Державного Комітету лісового господарства України та Національної Академії Наук України) на посаду старшого наукового співробітника відділу селекції та інтродукції. Тут сповна виявилися її наукові та організаторські здібності старшого наукового співробітника. Особливо її ентузіазм проявився у процесі організації науково-дослідної лабораторії цитоембріології. Доцільно зауважити, що після постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про подальший розвиток біологічної науки в Радянському Союзі» в багатьох вищих навчальних закладах, де раніше не існувало кафедр генетики, цитології, були відкриті такі кафедри, а в галузевих науково-дослідних інститутах, у т. ч. і в УкрНДІЛГА виникла необхідність створення лабораторій цитоембріології для вирішення багатьох теоретичних і науково-практичних проблем, пов'язаних із генетико-селекційною та гібридизаційною роботою з рослинними організмами. Зазначимо, що у процесі створення лабораторії Зінаїді Павлівні необхідно було все організувати, адже подібної лабораторії не лише в УкрНДІЛГА, але і в багатьох науково-дослідних інститутах на той час не було. Перед усім необхідно було придбати мікроскопічну техніку: мікроскопи МБИ 3, МБИ 6, мікрофотонасадки МФН-2, мікротомми, термостати, сушильні шафи, насос Комовського, рисувальні апарати РА-4, фотоапарати, а також закупити необхідний скляний посуд та хімічні реактиви тощо. Створивши лабораторію цитоембріології, необхідно було вирішувати кадрові питання, а відтак спланувати розв'язання наукових проблем, якими займатимуться наукові співробітники лабораторії цитоембріології: з'ясування бар'єрів несумісності за віддаленої гібридизації, підбір батьківських пакар для міжвидових схрещувань, дослідження ембріології видів родини Вербові (*Salicaceae* Mirb.) у зв'язку з їх систематикою та багато інших теоретичних і практичних завдань. З огляду на сказане, Зінаїда Павлівна показала себе як кваліфікований спеціаліст в галузі цитоембріології рослин. Такі успіхи були належно оцінені керівництвом інституту в особі її директора, кандидата сільськогосподарських наук С. І. Федоренка і особливо заступника директора інституту з науки, доктора сільськогосподарських наук, члена-кореспондента ВАСГНІЛ, професора С. С. Пятницького, що спонукало керівництво інституту відкрити у 1963 році аспірантуру з цитоембріології. З 1964 по 1967 рік в аспірантурі лабораторії цитоембріології навчався М. М. Барна, який під керівництвом З. П. Коц виконав і успішно захистив в Інституті ботаніки АН УРСР (нині Інститут ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України) дисертацію на тему: «Цитоембріологічне дослідження деяких видів роду *Populus* L. у зв'язку з гібридизацією» на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю 094 – ботаніка. Відтак в Інституті ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України захистив дисертацію на тему: «Репродуктивна біологія видів і гібридів родини Вербові (*Salicaceae* Mirb.)» на здобуття наукового ступеня доктора біологічних наук за спеціальністю 03.00.05 – ботаніка, став професором, а в 2006 році йому присвоєне почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

Под керівництвом Зінаїди Павлівни та безпосередньою її участю розробляються питання цитології та цитоембріології, які мають важливе теоретичне значення та практичну спрямованість в селекції деревних порід. З. П. Коц детально вивчила цитоембріологічну характеристику багатьох видів роду Тополя (*Populus* L.), встановила видові відмінності досліджених видів тополь, розкрила причини несхрещуваності між окремими видами, провела детальний опис особливостей формування пилку та його цитохімічну характеристику, на

основі цитоембріологічних даних обґрунтувала філогенетичні зв'язки між окремими систематичними групами тополь; плідно розробляє питання запліднення та насінноношення сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.) у зв'язку з елітним насінництвом.

Одержані в лабораторії цитоембріології наукові дані щодо кариології різних популяцій сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.) лягли в основу кандидатської дисертації О. І. Кириченко на тему: «Изменчивость морфологических и кариологических признаков некоторых популяций сосны обыкновенной на Украине», яку вона під керівництвом З. П. Коц успішно виконала і захистила в 1983 р.

Протягом усього періоду роботи в Українському науково-дослідному інститут лісового господарства та агролісомеліорації З. П. Коц брала активну участь в суспільно-корисній діяльності. Неодноразово обиралася членом вченої ради інституту, членом профспілкового комітету, була активним членом Українського ботанічного товариства, брала участь в організації та проведенні науково-практичних конференцій, нарад, семінарів, за що нагороджувалася преміями, похвальними грамотами та подяками.

В УкрНДЛГА Зінаїда Павлівна Крц працювала до виходу на пенсію в 1985 році, але і перебуваючи на заслуженому відпочинку, постійно підтримує зв'язки із співробітниками лабораторії, відділу та інституту.

Ось така вона, Зінаїда Павлівна — селекціонер за освітою, цитоембріолог за науковим покликанням і діяльністю, принципова, доброзичлива і порядна Людина. Такою її знають друзі, колеги, такою вона залишиться в пам'яті своїх учнів.

І на завершення хочемо зазначити: допоки в науці є такі вчені як Зінаїда Павлівна Коц і допоки зберігатимемо в своїй пам'яті пошану і любов до своїх Учителів, — українська наука житиме у віках.

ОСНОВНІ НАУКОВІ ПРАЦІ З. П. КОЦ

1. Избирательная способность оплодотворения пшеницы: дис. ...канд. с-х наук. / Коц Зинаида Павловна. — Харьков, 1952. — 120 с.
2. Коц З. П. Питання біології цвітіння та запилювання кенафу / З. П. Коц // Праці Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. — 1957. — Т. 147. — В. 8. — С. 86—92.
3. Нассали К. Н. Инцухт кукурузы при обработке рылец растворами солей / К. Н. Нассали, З. П. Коц // Нучн. ежегодник Одесского государственного университета им. И. И. Мечникова. — 1957. — С. 124—132.
4. Коц З. П. Самоопыление кукурузы при участии чужеродной пыльцы / З. П. Коц // Нучн. ежегод. Одесского государственного университета им. И. И. Мечникова. — 1960. — В. 2. — С. 104—112.
5. Коц З. П. Избирательное оплодотворение у яровой пшеницы / З. П. Коц // Вопросы селекции и семеноводства. Труды Харьковского сельскохозяйственного института им. В. В. Докучаева. — Харьков, 1960. — Т. XXIX. — С. 86—94.
6. Коц З. П. Развитие и строение зародышевого мешка тополя белого / З. П. Коц // Селекция, интродукция и семеноводство древесных лесных пород. — Киев: Урожай, 1964. — С. 60—63.
7. Коц З. П. Цитоембриологические исследования тополей как теоретическая основа их селекции / З. П. Коц // Рефераты научно-исследовательских работ УкрНИИЛХА. ЦНИИИТТЭЙ. — М., 1966. — С. 29—35.
8. Литевич Г. Д. Цитоембриологические исследования тополей, как теоретическая основа их селекции / Г. Д. Литевич, З. П. Коц // Рефераты научно-исследовательских работ УкрНИИЛХА. ЦНИИИТТЭЙ. — М., 1966. — С. 27-29.
9. Коц З. П. Эмбриологические исследования тополя белого в связи с гибридизацией. / З. П. Коц // Лесоводство и агролесомелиорация. — Киев, 1967. — Вып. 9. — С. 111—115.
10. Коц З. П. Цитоембриологические данные о скрещиваемости разных видов тополей / З. П. Коц // Труды Всесоюз. совещ. по отдаленной гибридизации растений и животных. — М., 1968. — С. 337—342.
11. Коц З. П. Цитоембриологическое изучение тополей / З. П. Коц // Лесная генетика, селекция и семеноводство. — Петрозаводск: Карелия, 1970. — Вып. 42. — С. 33—38.
12. Коц З. П. Цитоембриологические данные о причинах нескрещиваемости тополя крупнолистного / З. П. Коц // Лесоводство и агролесомелиорация. — В. 23. — Киев, 1970. — С. 96—108.

13. Коц З. П. Цитоэмбриологические особенности развития женских цветков тополя / З. П. Коц // Труды респ. науч.-тех. конф. «Повышение эффективности научных исследований и внедрение достижений науки в лесохозяйственное производство и полезащитное лесоразведение. — Харьков, 1971. — С. 168—169.
14. Коц З. П. Цитохимические исследования пыльцы тополя / З. П. Коц // Лесоводство и агролесомелиорация. — Киев, 1971. — Вып. 26. — С. 53—61.
15. Коц З. П. Особенности самоопыления сосны обыкновенной / З. П. Коц // Генетика и селекция на Украине. — Ч. I. — Киев, 1971. — С. 75—79.
16. Коц З. П. Розвиток жіночої квіткої тополю сизої (*Populus pruinosa* Schrenk. subg. *Turanga* Vge.) / З. П. Коц // Укр. ботан. журн. — 1972. — Т. 29, № 2. — С. 228—232.
17. Коц З. П. Розвиток насінневих зачатків та жіночого археспорія в роді *Populus* L. / З. П. Коц // Укр. ботан. журн.. — 1972. — Т. 29, №1. — С. 19—24.
18. Коц З. П. Особенности опыления сосны в связи с клоновым семеноводством / З. П. Коц // Второй съезд Всесоюзного общества генетиков и селекционеров имени Н. И. Вавилова: Тезисы. работ. — М.: Наука, 1972. — С.108.
19. Коц З. П. Порушення при формуванні пилюк тополі / З. П. Коц, О. І. Кириченко // Тези доп. V з'їзду Укр. ботан. т-ва. — Ужгород, 1972. — С. 209—210.
20. Коц З. П. Эмбриологическая характеристика сосны обыкновенной при разных вариантах опыления // Состояние и перспективы развития лесной селекции, семеноводства и интродукции. Методы селекции древесных пород. Тезисы. докл. — Рига, 1974. — С. 250—254.
21. Коц З. П. Индивидуальная изменчивость деревьев сосны обыкновенной по срокам формирования пыльцы / З. П. Коц // Лесоводство и агролесомелиорация. — 1974. — Вып. 38. — С. 92—98.
22. Коц З. П. Сроки развития женской шишки сосны обыкновенной на Украине / З. П. Коц // Лесоводство и агролесомелиорация. — 1975. — Вып. 42. — С. 115—121.
23. Коц З. П. Особенности процессов опыления – оплодотворения сосны обыкновенной в связи с элитным семеноводством / З. П. Коц // III съезд генетиков и селекционеров Украины: Тезисы. докл. — К.: Наук. думка, 1976. — С. 63.
24. Коц З. П. Завязываемость семян сосны обыкновенной при разных вариантах опыления / З. П. Коц // Лесоводство и агролесомелиорация. — Киев: Урожай, 1977. — № 48. — С. 36—41.
25. Коц З. П. Особенности семеношения клоновых плантаций сосны / З. П. Коц // Интесификация лесохозяйственного производства на базе внедрения достижений науки и передового опыта: Тезисы. докл. и сообщ. — Харьков, 1978. — С. 81.
26. Старова Н. В. Получение растений в культуре изолированных зародышей и апикальных отрезков некоторых хвойных / Н. В. Старова, З. П. Коц, Е. А. Ерёмченко // Селекция, генетика и семеноводство древесных пород как основа создания высокопродуктивных лесов: Тезисы. докл. и сообщ. — Ленинград, 1980. — С. 316.
27. Коц З. П. Кариологическая характеристика межвидовых гибридов ив / З. П. Коц // Всесоюзное совещание по отдалённой гибридизации растений и животных: Тезисы. докл. — М.: ГБС АН СССР, 1981. — С. 449.
28. Кириченко О. И. Изменчивость кариотипов сосны обыкновенной украинских популяций / О. И. Кириченко, З. П. Коц // IV съезд генетиков и селекционеров Украины: Тезисы. докл. — Киев: Наук. думка, 1981. — С.158.
29. Коц З. П. Цитоэмбриологические данные о причинах опадания шишек сосны обыкновенной / З. П. Коц // Всесоюзное совещание по лесной генетике, селекции и семеноводству: Тезисы. докл. — Петрозаводск, 1983. — С.119.
30. Коц З. П. Микроспорогенез, развитие пыльцы и ее качество в географических культурах сосны обыкновенной / З. П. Коц // Половое размножение хвойных растений: Тезисы. докл. II Всесоюз. симпоз. — Новосибирск, 1985. — С. 15—17.
31. Коц З. П. Связь между плоидностью клеток и гетерозисом у гибридов ив / З. П. Коц // Гетерозис (теория и практика): Тезисы докл. — Харьков, 1988. — С. 63—64.

НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ ПРО З. П. КОЦ

Старова Н. В. Селекция ивовых. — М.: Лесн. прм-сть, 1980. — 208 с.

С. 5:

Работа написана по материалам двадцатилетних исследований, проведенных автором с 1956 по 1978 г. с группой сотрудников Украинского научно-исследовательского института лесного хозяйства и агролесомелиорации (УкрНИИЛХА), принимавших участие в разные годы (Н. Н. Пчелина, С. В. Эфрос, Б. Т. Ткаченко, Д. П. Торопорогрицкий, И. А. Гаврилова,

Л. В. Черняк, З. П. Коц, Н. Н. Барна, И. Д. Василенко, Е. А. Еременко, Т. Ф. Пищемуха, Ю. Ф. Руденко, В. Н. Руденко), и работниками производства (Н. С. Крупей, И. К. Есипов, Н. И. Поддубный, Н. И. Кравченко, А. И. Волков, Б. Л. Мищенко, А. Г. Таран).

С. 21.

Нами проведены биометрические исследования морфологи элементов цветков, пыльцы, почек, листьев; описаны побеги, почки, стволы, кроны многих видов тополей, туранг, ив, чозении. Кроме того, сотрудниками УкрНИИЛХА З. П. Коц и Н. Н. Барна выполнены цитоэмбриологические исследования. Для изучения были взяты большинство видов тополей и туранг, прорастающих в СССР.

Барна М. М. Репродуктивна біологія видів і гібридів родини Вербових (*Salicaceae* Mirb.): дис. ...доктора біол. наук: 03.00.05 / Микола Миколайович Барна. — Тернопіль, 2001. — 368 с.:іл.

С. 288. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

С. 303:

230. Коц З.П. Развитие и строение зародышевого мешка тополя белого // Селекция, интродукция и семеноводство древесных лесных пород. — Киев: Урожай, 1964. — С. 60—63.

231. Коц З.П. Эмбриологические исследования тополя белого в связи с гибридизацией // Лесоводство и агролесомелиорация. — Киев: Урожай, 1967. — Вып. 9. — С. 111—115.

232. Коц З.П. Цитоэмбриологические данные о скрещиваемости разных видов тополей // Труды Всесоюз. совещ. по отдаленной гибридизации растений и животных. — М., 1968. — С. 337.

233. Коц З.П. Цитоэмбриологическое изучение тополей // Лесная генетика, селекция и семеноводство. — Петрозаводск: Карелия, 1970. — С. 33—38.

234. Коц З.П. Цитоэмбриологические данные о причинах нескрещиваемости тополя крупнолистного (*Populus candicans* Ait.) // Лесоводство и агролесомелиорация. — Киев: Урожай, 1970. — Вып. 23. — С. 95—108.

235. Коц З.П. Цитоэмбриологические особенности развития женских цветков тополя // Труды респ. науч.-техн. конф. «Повышение эффективности научных исследований и внедрение достижений науки в лесохозяйственное производство и полезационное лесоразведение». — Харьков, 1971. — С. 168—169.

236. Коц З.П. Цитохимические исследования пыльцы тополя // Лесоводство и агролесомелиорация. — Киев: Урожай, 1971. — Вып. 26. — С. 53—61.

237. Коц З.П. Розвиток насінневих зачатків та жіночого археспорія в роді *Populus* L. // Укр. ботан. журн. — 1972. — Т. 29, № 1. — С. 19—24.

238. Коц З.П. Розвиток жіночої квітки тополі сизої (*Populus pruinosa* Schrenk. subg. *Turanga* Vge.) // Укр. ботан. журн. — 1972. — Т. 29, № 2. — С. 228—232.

239. Коц З.П., Кириченко О.І. Порушення при формуванні пилку тополі // Тези доп. V з'їзду Укр. ботан. т-ва. — Ужгород, 1972. — 209 — 210.

Микола Барна. Curriculum vitae / Уклад.: Л. С. Барна, Н. В. Герц. Автор передмови академік НАН України К. М. Ситник. — Тернопіль: Вид-во «Підручники і посібники», 2008. — 288 с.:іл.

С. 36. 2.4. Аспірантура:

С. 40. ...Моїм науковим керівником призначили кандидата сільськогосподарських наук, старшого наукового співробітника Зінаїду Павлівну Коц, яка пройшла велику наукову школу на кафедрі генетики і дарвінізму Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. Зінаїда Павлівна, в якій я був першим аспірантом — знаючий цитоэмбриолог, яка займалася дослідженням видів роду *Populus* у зв'язку з міжвидовою гібридизацією. Це — принциповий, вимогливий до себе та співробітників лабораторії науковий керівник, що сприяло належній трудовій дисципліні в лабораторії, чіткості в організації наукових досліджень, своєчасній звітності про проведену роботу тощо. ...

Я глибоко вдячний Зінаїді Павлівні за принципову вимогливість і справедливість, які вона виявляла до мене протягом трьох років навчання в аспірантурі. Це я відчував завжди: коли

здавав річний звіт про проведену роботу, коли вона читала чорнові варіанти матеріалів, що готовилися до друку (статті, матеріали,

тези доповідей, повідомлення), перший варіант мосі дисертації. Її мудрі та цінні зауваження я намагався враховувати завжди.

4. УкрНДЛГА /; за ред. В. П. Ткача, В. Л. Мешкової. — Харків, 2005. — 216 с.

С. 58.

Кандидати наук, старші наукові співробітники відділу селекції та інтродукції УкрНДЛГА, зліва направо: З. П. Коц, Н. І. Давидова, С. М. Прилуцька (70-ті роки XIX ст.)*

* прим. авторів статті

С. 62. Мікроскопічні методи в різні роки використовували С. С. Пятницький, Г. Д. Літевич, Н. В. Старова, Ц. М. Хашес (лабораторія фізіології), І. М. Патлай, А. І. Протасов, Т. Л. Кузнєцова (анатомічні дослідження сосни, дуба, ясена, тополі); З. П. Коц, М. М. Барна, П. П. Бадалов, Л. О. Дешко (ембріологічні дослідження сосни звичайної, верб, тополі, горіха); З. П. Коц, О. І. Кириченко, О. І. Свердлова, Л. О. Дешко (цитологічні дослідження сосон, дубів, тополь і верб); О. І. Кириченко (кардіологічні дослідження сосон).

Барна М. М. Становлення і розвиток ботаніки на Тернопільщині (XIX – початок XXI ст.): монографія / М. М. Барна, Л. С. Барна. — Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2015. — 240 с.: іл.

С. 115. 5.4. Стан ембріологічних досліджень в Україні на початку XXI століття

Як зазначалося в параграфі 5.3, дослідження з ембріології рослин дуже активно проводилися на кафедрі генетики Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова, під керівництвом доктора біологічних наук, професора Т. П. Бланковської, і в Одеському селекційно-генетичному інституті, де успішно працював доктор біологічних наук, старший науковий співробітник В. К. Симоненко, який створив лабораторію електронної мікроскопії, в якій на субклітинному рівні досліджувалася чоловіча цитоплазматична стерильність та в Українському науково-дослідному інституті лісового господарства та агролісомеліорації імені Г. М. Висоцького (м. Харків), в якому функціонувала лабораторія цитоембріології, очолювана кандидатом сільськогосподарських наук, старшим науковим співробітником З. П. Коц, яка зробила значний внесок у дослідження ембріології видів роду *Populus* L. у зв'язку з гібридизацією і про інші установи та навчальні заклади, в яких ембріологічні дослідження за певних об'єктивних та суб'єктивних причин нині не проводяться.

Водночас необхідно зазначити, що ембріологічні дослідження в Україні нині ще повністю не призупинилися і вони в значно менших обсягах, але все-таки проводяться в Нікітському ботанічному саду — НДЦ УААН і на кафедрах ботаніки Ужгородського національного університету та Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. ...

С. 116.

На кафедрі ботаніки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка ембріологічні дослідження у 1971 р. започаткував кандидат біологічних наук, доцент, а відтак професор М. М. Барна, кандидатська та докторська дисертації якого виконані з ембріології рослин і котрий завідував кафедрою ботаніки з 2002 р. по 2015 р. Ембріологи рослин Н. В. Мшанецька, М. І. Шанайда, Н. В. Герц, О. Б. Мацюк підготовлені на кафедрі ботаніки під керівництвом професора М. М. Барни, нині працюють на кафедрі ботаніки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (викладачі Н. В. Герц, О. Б. Мацюк), на кафедрі фармакогнозії та медичної ботаніки Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського (доцент М. І. Шанайда) та у Великій Британії (доцент Н. В. Мшанецька). Ембріологічні дослідження, що проводяться на кафедрі ботаніки присвячені різним аспектам репродуктивної біології деревних полікарпічних видів родин *Salicaceae* Mirb., *Aceraceae* Juss., *Juglandaceae* Lindl. та ін.

Барна Н. Н., Барна Л. С., Кириченко О. И., Лось С. А. Известный украинский цитолог и эмбриолог древесных растений (к 90-летию со дня рождения З. П. Коц) / Научные записки Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка. Серия: Биология. — 2016. — № 3-4 (67). — С. 147—154.

26 октября 2016 года исполняется 90 лет со дня рождения известного украинского ученого в области цитологии, эмбриологии, селекции древесных растений Зинаиды Павловны Коц.

Зинаида Павловна Коц родилась 26 октября 1926 года в селе Безлюдовка Харьковского района Харьковской области. У 1934 году. поступила в первый класс и в 1941 году закончила 7 классов. Во время Второй мировой войны у 1941 году вместе с родителями была эвакуирована в г. Аланьивск, Свердловской области. 10 классов окончила в 1944 году. в г. Харькове после возвращения с эвакуации.

У 1944 году поступила на агрономический факультет Харьковского сельскохозяйственного института (сегодня Харьковский национальный аграрный университет имени В. В. Докучаева), который окончила в 1948 году, получив диплом с отличием о специальности «селекция і семеноводство».

С 1948 по 1951 гг. обучалась в аспирантуре на кафедре селекции и семеноводства Харьковского сельскохозяйственного института. Научным руководителем кандидатской диссертации был известный ученый в области селекции растений академик АН УССР В. Я. Юрьев. В 1952 г. защитила диссертацию на тему: «Избирательная способность оплодотворения пшеницы» на соискание научной степени кандидата сельскохозяйственных наук.

С сентября 1951 г. работала старшим преподавателем кафедры генетики и дарвинизма Одесского государственного университета имени И. И. Мечникова (сегодня Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова).

В 1961 году Зинаида Павловна по конкурсу переходит на работу в Украинский научно-исследовательский институт лесного хозяйства и агролесомелиорации (УкрНДИЛГА, г. Харьков – сегодня Украинский ордена «Знак Почета» научно-исследовательский институт лесного хозяйства и агролесомелиорации имени Г. Н. Висоцкого Государственного Комитета лесного хозяйства Украины и Национальной Академии Наук Украины) на должность старшего научного сотрудника Отдела селекции и интродукции. На этой должности проявились её способности руководителя и организатора в процессе организации научно-исследовательской лаборатории цитозембриологии. С 1964 по 1967 год в аспирантуре лаборатории цитозембриологии обучался Н. Н. Барна, который под руководством З. П. Коц выполнил и успешно защитил в Институте ботаники АН УССР (сегодня Институт ботаники имени Н. Г. Холодного НАН Украины) диссертацию на тему: «Цитозембриологические исследования некоторых видов рода *Populus* L. в связи с гибридизацией» на соискание ученой степени кандидата биологических наук по специальности 094–ботаника. Затем в Институте ботаники имени Н. Г. Холодного НАН Украины защитил диссертацию на тему: «Репродуктивная биология видов и гибридов семейства Ивовые (*Salicaceae* Mirb.)» на соискание ученой степени доктора биологических наук по специальности 03.00.05 – ботаника, стал профессором, а в 2006 году ему присвоено почётное звание «Заслуженный деятель науки и техники Украины».

Полученные в лаборатории цитозембриологии научные данные относительно кариологии разных популяций сосны обыкновенной (*Pinus sylvestris* L.) были положены в основу кандидатской диссертации О. И. Кириченко на тему: «Изменчивость морфологических и кариологических признаков некоторых популяций сосны обыкновенной на Украине», которую она под руководством З. П. Коц успешно выполнила и защитила в 1983 году..

В УкрНИИЛХА Зинаида Павловна Коц проработала до выхода на пенсию в 1985 году, но пребывая на заслуженном отдыхе, постоянно поддерживает связи из сотрудниками лаборатории, отдела и института.

Вот такая она, Зинаида Павловна — селекционер по образованию, цитозембриолог по научной деятельности, принципиальная, добрая и порядочная по человеческим качествам. Такой её знают друзья, коллеги, такой она останется в памяти своих учеников.

І на завершение хочем отметить: покамисть в науцке есть такие ученые как Зинаида Павловна Коц и покамисть сохранием в своей памяти уважение и любовь к своим Учителям, – украинская наука бкдет жить в веках.

Barna N.N., Barna L.S., Kyrychenko O.I., Los S.A. A renowned Ukrainian cytologist and woody plant embryologist (on the 90th birthday of Z.P. Kots) / Scientific papers of Ternopil V. Hnatiuk National Pedagogical University. Biology . — 2016. —№ 3-4 (67). — С. 147—154.

October 26th, 2016 marks the 90th birth anniversary of a distinguished Ukrainian scientist in the field of cytology, embryology, and woody plant selection, Zinaida Pavlovna Kotz.

Zinaida Pavlovna Kotz was born on October 26th, 1926 in the village of Bezliudovka, Kharkiv district of Kharkiv region. In 1934 she started her schooling and took 7 years to complete it. During World War II in 1941 her family were evacuated to Alanivsk, Sverdlovsk region. Upon her return to Kharkov, she continued her formal education and finished school in 1944.

In 1944 she entered the Agronomy Department of Kharkov Agricultural Institute (today Kharkov V. Dokuchaev National Agrarian University), graduated with honours in 1948 and got a degree with qualifications in plant selection and seed production.

From 1948 to 1951 she studied a postgraduate program at the department of plant selection and seed production of Kharkov Agricultural Institute. Her scientific supervisor was V. Ya. Yuriev, a well-known scientist in the field of plant breeding, an academician of Academy of Sciences of the USSR. In 1952 she defended her thesis entitled: “Selective fertilization in wheat” and received a Candidate degree of agricultural sciences.

Since September 1951 she worked as a senior lecturer at the Department of Genetics and Darwinism of Odessa Mechnikov State University (today Odessa Mechnikov National University).

In 1961 Zinaida Pavlovna was redeployed as a senior research assistant in the Department of selection and introduction at the Ukrainian Research Institute of Forestry and Forest Melioration (Kharkov, today G. M. Vysotskiy Ukrainian Research Institute of Forestry and Forest Melioration under the State Committee of Forestry of Ukraine and NAS of Ukraine).

At the onset of her scientific career and research work at the laboratory of cyto-embryology she demonstrated the qualities of a natural born leader.

From 1964 to 1967 at the laboratory of cyto-embryology was doing his postgraduate study N.N. Barna, who supervised by Z.P. Kotz completed and defended a thesis under the title “Cytoembryological study of some species of the genus *Populus* L. due to hybridization” (Institute of Botany of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, now M.G. Kholodny Institute of Botany of NAS of Ukraine). He received a Degree of Candidate of Biological Sciences (094 - Botany).

Then, at M.G. Kholodny Institute of Botany of NAS of Ukraine he defended his doctoral thesis entitled “Reproductive biology of species and hybrids of the Willow family (*Salicaceae* Mirb.) for the degree of Doctor of Biological Sciences in specialty 03.00.05 - botany, became a full professor, and in 2006 he was awarded the honorary title “Honored worker of science and technology of Ukraine”.

The results obtained in the course of the laboratory-based research on karyotypes of various Scots pine populations (*Pinus sylvestris* L.) laid the foundation for O.I.Kirichenko’s candidate’s thesis on “Variability of morphological and karyological features of some Scots pine populations on the territory of Ukraine”, which she successfully defended under the scientific supervision of Z. P. Kots in 1983.

Zinaida Pavlovna Kotz continued to work in G. M. Vysotskiy Ukrainian Research Institute of Forestry and Forest Melioration until her retirement in 1985 but even now she keeps in touch with her former colleagues and members of the staff.

So, meet Zinaida Pavlovna, a plant selectionist by education, a cytoembryologist by academic interests, a demanding and kind-hearted person by human nature. All her friends and colleagues believe her to be like that, and so she will remain in the memory of her numerous disciples.

Last but not least we would like to underline that Ukrainian science rests on people like Zinaida Pavlovna Kots. To keep it vibrant, pupils must always remember their teachers and appreciate their work.